

بررسی تحلیلی مطالعات انقلاب اسلامی

نویسنده: دکتر علی محمد حاضری
ناشر: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی)
چاپ اول: ۱۳۸۸
قیمت: دوره ۱۳۷۵۰ تومان
عسگر ابراهیمی کندی

مجموعه‌ای حاضر یکی دیگر از فعالیت‌های پژوهشی مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره) است که در دو مجلد چاپ شده است. در جلد اول، کتاب‌هایی که در مورد وقوع انقلاب اسلامی، تجزیه و تحلیل آن نوشته شده‌اند و جلد دوم مقالات و پایان نامه‌هایی که در مورد انقلاب اسلامی نگاشته شده‌اند مورد بررسی قرار گرفته‌اند. چنانکه از عنوان اثر مشخص است، موضوع کتاب حاضر بررسی تحلیلی مطالعات انقلاب اسلامی است. با توجه به محتوای غنی و اطلاعات فراوان آن، این مجموعه در دومین جشنواره‌ی بین‌المللی فارابی که در بهمن ماه ۱۳۸۷ برگزار شد به عنوان اثر برگزیده، انتخاب شده است. این مجموعه تلاش می‌کند تا به این سؤال که انقلاب اسلامی ایران را با کدام رویکرد و با چه چارچوب نظری می‌توان تبیین و تحلیل کرد؛ پاسخ دهد. برای رسیدن به پاسخ، نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. با این حال گزارش یافته‌های این مجموعه می‌تواند تصویری روشن از نظر میزان عملی کاربرد تئوری‌ها، رویکردها و روش‌ها در تبیین و تحلیل انقلاب اسلامی بدست دهد. اثر حاضر حاصل تلاش هفت ساله‌ی مؤلف و گروهی از نویسندگان و همکاران وی می‌باشد. حجم انبوه و گستردگی منابع و آثار مختلف که به تجزیه و تحلیل انقلاب اسلامی پرداخته‌اند، عظمت موضوع و تلاش فراوان دست‌اندرکاران این مجموعه را نشان می‌دهد. همانطور که مؤلف در مقدمه‌ی اثر اشاره کرده است، هدف این مجموعه تبیین و تجزیه و تحلیل انقلاب اسلامی است. با توجه به اینکه حجم کتاب‌ها و

مقالات در این مجموعه زیاد است و نمی‌توان آنها را به تنهایی معرفی و یا بررسی کرد، سعی بر این است که اطلاعاتی در مورد چگونگی تهیهی این مجموعه‌ی پژوهشی و مراحل تهیهی آن که به عنوان کامل‌ترین و بهترین منبع اطلاعاتی در مورد مطالعات انقلاب اسلامی است، در اختیار خوانندگان گرامی قرار داده شود.

یکی از رخدادهای مهم قرن بیستم که در تحولات جهانی و معادلات منطقه‌ای تأثیر بسزایی گذاشت، وقوع انقلاب اسلامی در ایران بود که روح تازه‌ای در کالبد مبارزات ملت‌های مظلوم جهان دمید، تا در مبارزات خود با رژیم‌های استبدادی و استعمارگران راسخ باشند. از زمان وقوع این رویداد مهم تاکنون نویسندگان، نظریه‌پردازان و تاریخ‌نگاران، کتاب‌ها و مقالات زیادی نوشته‌اند و آثار زیادی درباره‌ی علل وقوع انقلاب اسلامی و چگونگی به پیروزی رسیدن آن نگاشته‌اند. در خصوص علل و ریشه‌های پیدایش انقلاب اسلامی نیز مثل سایر انقلاب‌های دنیا نظرات مختلفی وجود دارد؛ با توجه به اینکه انقلاب‌ها به چند دسته تقسیم می‌شوند، نظریه‌های مختلفی در این دسته‌بندی‌ها وجود دارد. یکی از مشهورترین آنها سنخ‌شناسی «جک گلدستون» است. وی در این سنخ‌شناسی از چهار نسل نظریه‌پردازی در باب انقلاب‌ها سخن گفته است که نسل چهارم آن عمدتاً مربوط به انقلاب اسلامی ایران و انقلاب نیکاراگوئه است. نسل چهارم نظریه‌پردازی هم حاصل تلاش نسل‌های گذشته است و هم واقعیت‌های نقادانه رخدادهای انقلاب‌های دهه‌های آخر قرن بیستم؛ اما در بررسی زمینه‌های وقوع انقلاب اسلامی، ضعف‌ها و ناکارآمدی‌های نظریه‌های پیشین کاملاً واضح است که باعث انتقاد و بازنگری در این نظریه‌ها شد.

بررسی علل و پرداختن به این موضوع، نیاز به منابع و اطلاعات درست و دقیق دارد و برای تهیهی این منابع یک برنامه‌ریزی دقیق و کامل مورد نیاز است تا این اطلاعات تهیه و پالایش شوند. با توجه به مقدمه‌ی اثر، روش کار در این مجموعه به این صورت بوده‌است که از میان این همه آثار و نوشته‌های متنوع، جمعی از برجسته‌ترین و معتبرترین آثار تحلیلی در رابطه با انقلاب اسلامی شناسایی و گزارش علمی معتبر از محتوای آنها - به نحوی که هم در مقایسه با اصل اثر، مختصر و موجز باشد، هم دریافتی نسبتاً دقیق از محتوای آنها را شامل شود - تهیه شده است. در مرحله‌ی اول از محتوای کتاب‌ها و مقالات مرتبط با انقلاب اسلامی که تا سال ۱۳۸۶ منتشر شده‌اند، متنی تهیه و تنظیم شده‌است. همچنین فرم‌ها، پرسشنامه‌ها و دستورالعمل‌های ویژه‌ای نیز برای بررسی بخش‌های مختلف پژوهش و اجرای دقیق آن طراحی و به مرحله‌ی اجرا گذاشته شده‌است.

پس از تصویب طرح، شورای علمی طرح مرکب از تعدادی از اساتید و فارغ‌التحصیلان رشته‌های جامعه‌شناسی سیاسی و علوم سیاسی که سوابق روشنی در حوزه‌ی مطالعات انقلاب اسلامی داشتند، به بررسی راهکارهای عملیاتی طرح پرداختند و برای این منظور پرسشنامه‌ی سنجش کیفیت و اعتبار محتوایی کتب و مقالات مرتبط با انقلاب اسلامی تهیه شد. بخش مهمی از آثار معرفی شده در این مجموعه با همین روش انتخاب شده‌اند. همچنین در انتهای معرفی هر اثر، بخشی برای ارزیابی در نظر گرفته شده‌است که هدف از آن توجه به نقاط قوت و ضعف اثر بوده‌است. با توجه به توضیحات نویسنده در مقدمه‌ی اثر و گزارشی که وی از مراحل اجرای طرح ارائه داده است، محورهای مورد توجه در این اثر و داده‌های استخراج شده از متن جامع طرح به شرح زیر است:

۱- رویکرد کلان اتخاذ شده در تبیین و تحلیل انقلاب اسلامی در آثار بررسی شده شامل موارد زیر است:

در بخش کتاب‌ها رویکرد غالب، رویکرد تاریخی ۵۸ مورد بوده است، رویکرد جامعه‌شناسی ۵۱ مورد و رویکرد سیاسی

۴۳ مورد بعد از رویکرد تاریخی به ترتیب بیشترین کاربرد را داشته‌اند. در بخش مقالات، رویکرد جامعه‌شناختی با ۱۱۲ مورد بیشترین کاربرد را داشته‌است. پس از آن به ترتیب رویکرد سیاسی و تاریخی بوده است.

جدول ۱: رویکرد کلان اتخاذ شده در تبیین و تحلیل انقلاب اسلامی

رویکردها نوع آثار	رویکرد تاریخی	جامعه‌شناختی	سیاسی	روان‌شناسی	بین‌المللی
کتاب	۵۸	۵۱	۴۳	۱۸	۲۷
مقالات	۶۶	۱۱۲	۸۸	۲۲	۲۰
مجموعه آثار	۱۲۴	۱۶۳	۱۳۱	۴۰	۴۷

در مجموعه آثار اعم از کتاب و مقاله نیز رویکرد جامعه‌شناختی با ۱۶۳ مورد، رویکرد غالب و رویکرد سیاسی و تاریخی پس از آن قرار دارند.

۲- علل انقلاب به زعم تحلیلگران انقلاب اسلامی:

۱- علل اقتصادی شامل عوامل اقتصادی کلان مثل تحول نوع معیشت و شیوه‌ی تولید، میزان درآمد ملی و درآمد سرانه و... عوامل اقتصادی خرد مانند میزان درآمد خانوار، وضعیت رفاهی و... عوامل اجتماعی شامل تأکید بر تحولات قشریندی و جمعیت و مهاجرت‌ها و نظام روابط اجتماعی، علل سیاسی متغیرهای حوزه قدرت و حکومت و حدود آزادی‌ها و اقدامات حکومت در تأمین امنیت و کنترل اجتماعی و... .

۲- علل فرهنگی: تأثیرات حوزه‌ی ارزش‌ها و هنجارها، نظام‌های فکری و اعتقادی به ویژه ایدئولوژی‌ها، نقش مذهب و نهادهای مذهبی، گفتمان‌ها و نظام‌های معرفتی و... .

۳- علل ساختاری: تحولاتی است که فارغ از اراده و تصمیم آگاهانه‌ی کنشگران حادث می‌شود.

۴- علل بین‌المللی: متغیرهای فراملی است که از خارج، نظام سیاسی و جامعه‌ی ایران را تحت تأثیر خود قرار داده‌اند.

۵- نقش نخبگان: نخبگان دربرگیرنده‌ی عواملی است که به عملکرد، تصمیمات و مواضع شخصیت‌ها و عناصر کلیدی بازگشت دارد. مانند شاه و شخصیت‌های کلیدی رژیم و از سوی دیگر مواضع امام و شخصیت‌ها و عناصری که در رهبری انقلاب نقش داشته‌اند.

جدول شماره ۲: علل انقلاب به زعم تحلیل‌گران انقلاب اسلامی

علل انقلاب نوع آثار	اقتصادی اجتماعی	سیاسی	فرهنگی	ساختاری	بین‌المللی	نفس نخبگان
کتاب	۴۸	۵۲	۴۸	۳۴	۳۲	۴۵
مقالات	۴۶	۵۹	۶۷	۵۲	۳۱	۲۷
مجموعه آثار	۹۴	۱۱۱	۱۱۵	۸۶	۶۳	۷۲

در مجموع علل فرهنگی با ۱۱۵ مورد بیش از سایر علل مورد توجه بوده‌است. در بخش کتاب، علل اقتصادی اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تاحدودی به یک اندازه مورد توجه بوده‌است، ولی در بخش

مقالات علل فرهنگی و سیاسی بیش از سایر علل مورد توجه بوده‌است.

۳- روش‌شناسی آثار مرتبط با تحلیل انقلاب اسلامی در هفت محور به شرح زیر است:

- ۱- روش توصیفی: روشی است که نویسندگان در تمامی اثر یا بخش‌هایی از آن صرفاً به توصیف رخدادها و وقایع و جریان‌ها مورد نظر پرداخته‌اند.
- ۲- روش تجربی: روشی است که نویسنده موضع یا مدعای خود را با استناد به داده‌های عینی و تجربی، به نوعی آزمون نموده باشد.
- ۳- روش قیاسی: روشی است که نویسنده می‌خواهد مدعای خود را با استفاده از صغرا و کبرای منطق تعقیب و اثبات نماید.
- ۴- روش تحلیل گفتمان و تحلیل محتوا: روشی است که نویسنده به نحوی فنی و یا غیر فنی به روش‌های تحلیل گفتمان و تحلیل محتوا تأکید و تصریح دارد.
- ۵- روش تفسیری: کوشش در استخراج بار معانی و انگیزه‌های کنشگران از خلال اسناد و مدارک و منابع است.
- ۶- روش ساختاری: روشی است که نویسنده از طریق اسناد به تحولات ساختارهای اقتصادی اجتماعی و حتی فرهنگی به الزامات و مقتضیاتی اشاره دارد که براساس آن کنشگران ولو به نحوی غیرارادی یا ناآگاهانه به اقداماتی روی می‌آورند که رخدادهای انقلاب در پرتو آن محقق می‌شود.
- ۷- روش تاریخی تطبیقی: روشی است که محقق یا به مدد اتخاذ رویکرد تاریخی، از طریق تأکید بر روند و فرآیند تاریخی رخدادها به عنوان مجموعه‌ای که به نحوی علی به شکل متوالی از پی یکدیگر به وجود آمده‌اند و یا محقق از طریق مقایسه‌ی چند وضعیت متناظر، اعم از وضعیت‌های متناظر از داخل جامعه ایران، مانند نهضت مشروطیت و غیره، به تحلیل یا تبیین انقلاب اسلامی ایران نشسته باشد.

جدول شماره ۳: روش‌شناسی آثار مرتبط با تحلیل انقلاب اسلامی

روش‌ها نوع اثر	توصیفی	تجربی	قیاسی	تحلیل محتوا تحلیل گفتمان	تفسیری	ساختاری	تاریخی - تطبیقی
کتاب	۷۳	۶۱	۳۸	۲۰	۲۹	۳۶	۱۴
مقالات	۹۹	۱۱۸	۹۳	۲۵	۶۲	۸۷	۳۰
مجموعه آثار	۱۷۲	۱۷۹	۱۳۱	۴۵	۹۱	۱۲۳	۴۴

در روش‌شناسی آثار، روش تجربی با ۱۷۹ مورد و توصیفی با ۱۷۲ مورد بیشترین کاربردها را داشته‌اند. بعد از آن روش‌های قیاسی (۱۳۱ مورد) و ساختاری (۱۲۳ مورد) قرار دارند و روش‌های تاریخی تطبیقی و تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان کمترین کاربردها را داشته‌اند. قاعدتاً باید انتظار داشته باشیم وقتی تحلیلگران بر علل فرهنگی بیشتر تأکید داشتند، روش‌های کیفی تفسیری، گفتمانی و تحلیل محتوا که تناسب بیشتری برای بازنمایی نحوه‌ی عمل علل فرهنگی دارند نیز باید بیشتر مورد توجه قرار می‌گرفت که چنین امری ملاحظه نشد.

۴- چهارچوب نظری آثار مرتبط با انقلاب اسلامی در سه شکل جمع‌بندی شده است:

- ۱- صراحت مؤلف در ذکر یک یا چند نظریه از صاحب‌نظران علوم اجتماعی، به عنوان چارچوب نظری هدایت‌کننده بحث خود و یا عدم صراحت مؤلف در ذکر چارچوب نظری، اما با درک سازگاری و هماهنگی نسبتاً مشهود و قابل استنباط سازوکار تحلیل، با یک یا چند نظریه‌ی شناخته شده در حوزه‌ی علوم اجتماعی.
- ۲- چارچوب نظری تلفیقی یا بدیع، نظریاتی که مؤلف آگاهانه و بعضاً با صراحت می‌کوشد چند نظریه یا تئوری مطرح شده را با هم تلفیق کند و از جمع متغیرهایی که از نظریات متعدد گرفته شده، یک مجموعه‌ی نظری منسجم ارائه نماید

و انقلاب اسلامی را با این نظریه‌ی تلفیقی خود ساخته، تحلیل نماید.
۳- بخشی از آثار که به کلی فاقد چارچوب نظری هستند.

جدول شماره ۴: وضعیت چهارچوب نظری آثار مرتبط با انقلاب اسلامی

وضعیت نوع اثر	واجد یک یا چند نظریه با عنوان چهارچوب نظری	واجد نظریه تلفیقی یا بدیع	فاقد چهارچوب نظری
کتاب	۷۱	۱۸	۱۶
مقالات	۹۷	۱۱	۵۳
مجموعه آثار	۱۶۸	۲۹	۶۹

در این قسمت نیز ۶۹ اثر مورد بررسی، اساساً فاقد چارچوب نظری تشخیص داده شده‌اند و ۲۹ اثر به مدد یک نظریه‌ی تلفیقی یا بدیع سامان یافته‌اند که کتاب‌ها بیشتر از مقالات دربرگیرنده‌ی نظریه‌های بدیع و تلفیقی بوده‌اند. به علت کثرت موارد و پراکندگی بسیار گسترده نام صاحب‌نظران و نظریات مورد استفاده، ارائه گزارش جامع و طبقه‌بندی شده آنها در یک جدول ممکن نیست بنابراین، برخی از نظریاتی که بیشترین کاربرد را در تحلیل انقلاب اسلامی داشته‌اند، به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱- گار ۲- کرین بریند کاریزما - جانسون مارکس دیویس تیلی ماکس وبر اسکاچ پل هانتینگتون - دورکیم پوپولیسیم
والر شتاین فوران استبداد فوکو

جدول شماره ۵: نظریاتی که بیشترین کاربرد را در تحلیل انقلاب اسلامی داشته‌اند

نظریات نوع اثر	هانتینگتون	اسکاچ پل	ماکس وبر	تیلی	دیویس	مارکس	جانسون	کاریزما	کرین برین	گار	دورکیم - پوپولیسیم	والر شتاین	فوران	استبداد	فوکو
کتاب	۲۲	۱۲	۱۱	۱۳	۸	۵	۹	۴	۷	۵	۳	۱	۲	۶	۱
مقالات	۱۵	۱۵	۱۶	۱۱	۶	۸	۴	۴	۴	۴	۱۱	۷	۴	۱	۶
مجموعه	۳۷	۷	۲۷	۲۴	۱۴	۱۳	۱۱	۸	۱۱	۹	۱۴	۸	۶	۷	۷

در بین نظریات اندیشمندان فوق، نظریه‌ی توسعه نامتوازن «ساموئل هانتینگتون» بیشترین کاربرد را در تحلیل انقلاب اسلامی داشته است و نظریات «وبر» در انقلاب اسلامی دومین مرتبه را به خود اختصاص می‌دهد. نظریه‌ی «اسکاچ پل» اعم از نظریه‌ی اولیه‌ی ساختارگرایانه یا نظریه‌ی تعدیل-شده‌ی وی تحت عنوان دولت رانتیر یا تحصیلدار و نظریه‌ی بسیج منابع «تیلی» به ترتیب در مراتب بعدی قرار دارند.

۵ مراحل و فرآیندهای مورد توجه در آثار مرتبط با انقلاب اسلامی

۱- زمینه‌های تاریخی ۲- مرحله‌ی بسیج انقلابی ۳- منازعات پس از پیروزی ۴- پیامد داخلی ۵- پیامد خارجی (جدول ۶)
در این فرایند نیز بیشترین کانون توجه، مرحله بسیج انقلابی بوده است. ریشه‌یابی تاریخی انقلاب در مرتبه‌ی بعدی قرار دارد و اکثر تحلیلگران به نوعی، ردیابی تاریخی رخدادها را نیز منظور داشته‌اند؛ ولی در آثار تألیفی جدید بحث‌های پیامدی انقلاب نیز مورد توجه بوده است که این پیامدها نیز خود به دو عرصه پیامدهای داخلی و خارجی تفکیک شده است، تحولات اقتصادی - اجتماعی، فرهنگی جامعه ایران و نسبت این تحولات با آرمان‌ها و اهداف اولیه انقلابیون مربوط به پیامدهای داخلی انقلاب اسلامی است و بررسی اثر یا نسبت انقلاب اسلامی با تحولات و قطب بندی‌های بین‌المللی،

واکنش یا بازتاب انقلاب اسلامی در دیگر کشورهای اسلامی و منطقه، مربوط به پیامدهای خارجی انقلاب است.

جدول شماره ۶: مراحل و فرآیندهای مورد توجه در آثار مرتبط با انقلاب اسلامی

نوع آثار	مراحل	زمینه‌های تاریخی	مراحل بسیج انقلابی	منازعات پس از پیروزی	پیامد داخلی	پیامد خارجی
کتاب	۷۴	۸۵	۳۷	۲۲	۱۴	
مقالات	۹۸	۹۵	۵۳	۴۳	۳۳	
مجموعه آثار	۱۷۲	۱۸۰	۹۰	۶۵	۴۷	

۶ موضوع ارزشی نویسنده نسبت به انقلاب اسلامی که در پنج گروه دسته‌بندی شده است:

الف: بی‌طرفی علمی. آثاری که نویسندگان آن سعی کرده‌اند با اینکه مواضع مخالف و یا مدافع انقلاب اسلامی داشته‌اند، بی‌طرفی علمی را در آثار خود حفظ کنند.

ب: مواضع نویسنده مدافع انقلاب اسلامی و حاکمیت پس از انقلاب است.

ج: مواضع نویسنده مدافع انقلاب اسلامی است، ولی با حاکمیت انقلاب موافق نیست یا موضع نقادانه دارد.

د: مواضع نویسنده موافق انقلاب اسلامی نیست، ولی با رژیم شاه مخالف بوده است.

هـ: نویسنده نه تنها با انقلاب اسلامی موافق نیست، بلکه به نوعی در موضع دفاع از رژیم شاه به تحلیل نشست است.

جدول شماره ۷: مواضع ارزشی نویسنده نسبت به انقلاب اسلامی

نوع آثار	موضوع	بی‌طرفی علمی	مدافع انقلاب اسلامی و حاکمیت	مخالف حاکمیت انقلاب موافق انقلاب اسلامی	مخالف انقلاب اسلامی موافق اصل انقلاب	مدافع رژیم شاه
کتاب	۷۱	۳۸	۶	۱۹	۹	
مقالات	۱۴۹	۵۸	۷	۴	۱	
مجموعه آثار	۲۲۰	۹۶	۱۳	۲۳	۱۰	

در این بخش نیز از کل تعداد ۲۵۵ اثر بررسی شده در این مجموعه، ۲۲۰ اثر در تحلیل خود حد نصابی از شرایط علمی

و بی‌طرفی علمی را رعایت نموده‌اند. ۹۶ مورد از نویسندگان آثار، مواضع ارزشی در دفاع از انقلاب اسلامی و حاکمیت را کتمان نکرده‌اند. ۱۳ اثر مربوط به کسانی است که با آنکه موافق انقلاب اسلامی بوده‌اند ولی با حاکمیت پس از انقلاب اسلامی موافق نبوده‌اند. ۲۳ اثر مخالف رژیم شاه بوده و با اصل وقوع انقلاب موافق بوده‌اند، ولی با وجهه اسلامی انقلاب موافق نبوده‌اند. از ۱۰ اثر، ۹ نفر از نویسندگان آن کتاب‌ها موافق یا مدافعین رژیم شاه بوده‌اند و در مقالات انتخاب شده این موضع به جز یک مورد یافت نشده است.

نمونه‌ای از جداول اطلاعات تحلیلی مجموعه پژوهشی

جدول خلاصه اطلاعات تحلیلی مجموعه کتابها (هر جدول در ۳ صفحه متوالی تنظیم شده است)

ردیف	عنوان کتاب	نوع اثر	دوره‌های انقلاب نویسنده							چاپ و تجدید چاپ	
			کتابخانه ملی	کتابخانه مجلس	کتابخانه آیت‌الله خمینی	کتابخانه امام	کتابخانه آیت‌الله العظمی خرمینی	کتابخانه آیت‌الله مرعشی	کتابخانه آیت‌الله بهبهانی	تعداد	سال
۱	ایران بین دو انقلاب	یادداشت	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲	فرز و سرود دودمان پهلوی	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۳	طرحی از اسلام سیاسی	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۴	ایدئولوژی انقلاب ایران	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۵	درون انقلاب ایران	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۶	دولت موقت	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۷	حرکت امام خمینی و نهضت حیات اسلام	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۸	انقلاب اسلامی در ایران	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۹	رهبری در نهضت مشروطه	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۰	از دیکتاتوری سلطنتی تا دین‌سالاری	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۱	بررسی انقلاب ایران	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۲	استوار سلطنت شاه و گروه‌های گوناگون	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۳	روشنفکران ایرانی و غرب	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۴	حکومت خمینی	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۵	جمهوری اسلامی ایران	کتاب	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ردیف	دوره‌های روشی		عناصر انقلاب							فرآیند و مراحل انقلاب			
	فلسفی	سیاسی	اقتصادی	اجتماعی	تاریخی	فلسفی	سیاسی	اقتصادی	اجتماعی	فرآیند	مراحل	مراحل	مراحل
۱۶	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۷	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۸	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۱۹	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۰	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۱	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۲	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۳	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۴	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۵	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۶	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۷	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۸	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲۹	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۳۰	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ردیف	رویکرد ارزشی نویسنده											
	حمایت از آزاده دیگران		نقد دیگران		سؤال و فرضیه		مدافع حاکمیت انقلاب	مدافع انقلاب اسلامی	مدافع اصل انقلاب مخالف انقلاب اسلامی	منتقد رژیم گذشته و مخالف انقلاب	طرفدار رژیم گذشته	
	نقد دارد	حمایت دارد	نقد دارد	حمایت دارد	سؤال دارد	فرضیه دارد						
۳۱	✓		✓		✓		✓					
۳۲	✓		✓		✓		✓			✓		
۳۳	✓			✓		✓	✓					
۳۴	✓		✓		✓		✓					
۳۵	✓			✓		✓	✓					
۳۶	✓			✓		✓	✓			✓		
۳۷	✓			✓	✓		✓					
۳۸		✓	✓		✓		✓					
۳۹	✓			✓		✓	✓			✓		
۴۰	✓			✓		✓	✓					
۴۱	✓		✓		✓		✓			✓	✓	
۴۲		✓		✓		✓	✓					
۴۳	✓			✓	✓		✓		✓			
۴۴	✓		✓		✓		✓			✓	✓	
۴۵	✓		✓		✓		✓					

ارزیابی

با توجه به اینکه مجموعه‌ی حاضر اولین کار پژوهشی در این حوزه بوده، در مرحله‌ی اجرا با مشکلات متعددی مواجه بوده است. از یکسو دسترسی به تمامی منابع این حوزه امکان‌پذیر نبود و یا حداقل به اصل منابع دسترسی نبوده است؛ همچنین برخی از پرسشنامه‌ها و متغیرها تقریبی بوده و نمی‌توان همه‌ی معیارها را صدصد و به طور دقیق کمی اعلام کرد. دست‌اندرکاران مجموعه و اساتید محترم در برخی موارد، تخصص لازم را در بخش‌های خاصی از پژوهش نداشته و یا همکاری خود را تا پایان پژوهش ادامه نداده‌اند.

علی‌رغم همه‌ی این کاستی‌ها، این مجموعه کامل‌ترین و غنی‌ترین اطلاعات پژوهشی و تحلیلی در مورد انقلاب اسلامی می‌باشد و کامل‌ترین منبع برای بررسی، تجزیه و تحلیل موضوع انقلاب اسلامی است. هر محقق و پژوهشگری می‌تواند با مراجعه به این مجموعه بهترین تجزیه و تحلیل را از انقلاب اسلامی داشته باشد. یکی دیگر از مزایای مجموعه این است که قضاوت و تحلیل نهایی و برداشت صحیح را به عهده‌ی خواننده قرار می‌دهد و هر کس از دید خود و طبق برداشت‌های خود انقلاب اسلامی را تحلیل می‌کند. از دیگر نقاط قوت کتاب حاضر، ارائه‌ی خلاصه‌ای از اطلاعات و محتوای آثار است که خوانندگان و پژوهشگران می‌توانند با بررسی این منابع به اصل کتاب‌ها و مقالات رجوع نمایند و با استناد به این مجموعه‌ی پژوهشی طرح‌ها و کارهای پژوهشی خود را در مورد انقلاب اسلامی و تحولات مربوط به آن تجزیه و تحلیل نمایند.